

CHALUPY BERGHÜTTEN

Černá Hora – Černá Paseka
Schwarzenberg – Schwarzschatz
•1920, AA

Původní horské domy spoluvytvářejí obraz kulturní krajiny od jejího vzniku. Osadníci z ostatních míst rakouské monarchie do Krkonoš nepřenesli jinde užívané typy stavení, zdejší chalupy se vyvinuly z prostých až provizorních příbytků. Jednoduchými stavbami zůstaly krkonošské chalupy do konce 19. století, poslední tradiční dřevěné domy vznikly ve 30. letech 20. století. Pestrost české a středoevropské lidové architektury obohatily jen několika drobnými prvky. Zajímavé jsou vodorovně na tři pole dělené a latěmi hojně zdobené štíty dochované v západní části hor a především různé seníkové vikýře. Maloúpský typ nemá ve světě obdobu, v čisté podobě se zachoval na posledních šestnácti domech. Nejstarší chalupy dlouho vydržely na seništích při horní hranici lesa. Hospodáři malé salaše, označované jako letní boudy, užívali jen k sezónní pastvě a sušení sena, proto nezvyšovali jejich standard. Fotografové je mohli zachytit ještě nedávno v původní podobě, tak jako již zaniklou chalupu na Černé hoře v úvodu této kapitoly. Některé letní boudy na Růžohorkách, Richterových boudách, Liščí louce, Lučinách, Černé hoře, Rennerových, Klínových a Friesových boudách, na Pláni, na lučních enklávách v Sedmidolí, Mísečkách a Dvoračkách poskytovaly první služby turistům. Z mnohých jsou horské hotely a hostince. Trvale obydlené chalupy na stráních i v sídlech hospodáři pečlivě udržovali a z estetického hlediska citlivě upravovali. Zvrat ve využití a stavu horských domů nastal po téměř úplném vysídlení Krkonoš v letech 1945 až 1947. Československému státu se nepodařilo znovu obydlet všechna stavení, zcela se změnilo jejich využití. Lidovou architekturu zachránili především chalupáři, výjimečně i podniková rekreace. Přesto v prvních dvaceti letech po druhé světové válce v Krkonoších zaniklo několik stovek domů. Dnešní chalupy slouží původnímu účelu horského hospodářství jen v jednotlivých případech. Větší počet užívají místní obyvatelé k bydlení, ale nejčastěji sezónně lidé z měst. Velký tlak podnikové rekreace v 70. a 80. letech přivodil zánik nebo přeměnu mnoha původních domů na architektonicky bezcenné objekty, v několika desítkách případů poškozujících krajinný ráz Krkonoš. Cenné soubory původní lidové architektury se zachovaly především v osadě Rýchory, v Albeřicích a Lysečínách, v Malé a Velké Úpě. Jednotlivé původní chalupy jsou časté v Dolním Dvoře, ve Strážném, na uzavřených lučních enklávách nad údolím Labe mezi Vrchlabím a Špindlerovým Mlýnem, v Pasekách nad Jizerou a v osadách okolo Vítkovic, Rokytnice nad Jizerou a dalších místech národního parku.

7

Die ursprünglichen Gebirghäuser haben von Anfang das Bild der Kulturlandschaft mitgeformt. Die Ansiedler aus anderen Gegenden der österreichisch-ungarischen Monarchie importierten nicht etwa anderswo übliche Bauwerkstypen – die hiesigen Berghütten entstanden aus schlichten, ja provisorischen Behausungen. Und so schlicht blieben sie bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts, die letzten traditionellen Holzhäuser entstanden in den 30. Jahren des 20. Jahrhunderts. Die Vielfalt der böhmischen und mitteleuropäischen Architektur vermochten sie nur durch ein paar geringfügige Elemente zu bereichern. Interessant sind die waagrecht, in drei Felder aufgeteilten und reich mit Latten verzierten Giebel, die im westlichen Teil des Gebirges erhalten blieben, allem voran jedoch die verschiedenartigen Heubodengauben. Der Kleinaupaer Typ sucht weltweit seinesgleichen, in reiner Form blieb er nur an letzten sechzehn Häusern erhalten. Die ältesten Hütten hielten lange Zeit auf den Heuwiesen an der oberen Waldgrenze stand. Die von den Landwirten Sommerbuden genannten Almhütten wurden nur zur Sommerweide und zum Heutrocknen verwendet, deshalb dachte man nicht daran, ihren Standard zu erhöhen. Fotografen konnten Sie noch unlängst in ursprünglicher Form ablichten, so wie die inzwischen verschwundene Hütte am Schwarzenberg aus der Einleitung zu diesem Kapitel. Manche der Sommerbuden bei den Leischnerbuden, Richterbuden, Fuchsbergbuden, Bodenwiesenbuden, in Schwarzenberg, bei den Renner-, Keil- und Friesbuden, bei Planur, auf den Wiesenklaven Sieben Gründe, den Schüssel- und Hofbuden begannen damit, den Touristen erste Dienstleistungen zu bieten, viele von ihnen sind heute Berghotels und Gasthöfe. Die dauerhaft bewohnten Hütten an den Hängen und in den Weilern wurden von den Landwirten sorgfältig gepflegt und aus ästhetischer Sicht gefühlvoll instand gehalten. Zu einem Wandel in der Nutzung und im Zustand der Gebirghäuser kam es erst zwischen 1945 und 1947, nach der nahezu völligen Entvölkerung des Riesengebirges. Dem Tschechoslowakischen Staat gelang es nicht dafür zu sorgen, daß in allen verlassenen Gebäuden wieder Menschen anzusiedeln, vor allem aber veränderte sich grundsätzlich deren Nutzung. Die Volksarchitektur wurde vor allem von Wochenendhäuslern bewahrt, hin und wieder auch von Betrieben, die sie als Betriebserholungsheime verwendeten. Dennoch verfielen im Riesengebirge in den ersten zwanzig Jahren nach dem zweiten Weltkrieg Hunderte von Häusern. Nur in Einzelfällen dienen die heutigen Berghütten noch ihrem ursprünglichem Zweck als Berghöfe. Eine größere Anzahl sind Wohnhäuser, die meisten von ihnen aber sind Wochenendhäuser von Städtern. Die massive Nutzung der Häuser zur Gewerkschafts- und Betriebserholung in den 70. und 80. ging mit dem Verfall vieler ursprünglicher Häuser einher, zumindest aber mit ihrer Umwandlung in architektonisch wertlose Objekte und in einigen zig Fällen schädigen sie auch nachhaltig den Landschaftscharakter des Riesengebirges. Wertvolle Ensembles der volkstümlichen Architektur blieben vor allem in den Orten Rehorn, Albendorf und Kolbendorf, Klein- und Groß Aupa, Niederhof, Pommerndorf, auf abgelegenen Wiesenklaven über dem Elbtal zwischen Hohenelbe und Spindelmühle, in Paseky an der Iser und in den Einöden rings um Witkowitz und Rochlitz an der Iser erhalten. Einzelne ursprüngliche Berghütten sind auf dem gesamten Gebiet des Riesengebirgsnationalparks zu finden.